



# DOĞU - BATI ALGISİNİN TARİHSEL SÜRECİ VE GÜNÜMÜZDEKİ ÇAĞRIŞIMLARI

PROF. DR. KAMİL AYDIN\*

Günümüze kadar Doğu-Batı kavramsal irdelemesi bağlamında çok şeyler yazıldı ve söylendi. Dahası bu anlamda çalışma alanları, araştırma merkezleri, üniversite kürsüleri, düşünce kuruluşları, sivil kitle örgütleri ve süreli yayınlar oluşturuldu. Fakat ne yazık ki, bu tür çalışmaların yoğunluğu arttıkça Doğu ile Batı arasındaki ayrışma aksine gitgide kutuplaşmaya dönüşmeye başladı. Derinleşen bu ayrışmanın temelinde özellikle bilimden ve sağduyudan uzak orantısız ve adil olmayan çalışmaların ve imgelerin yarattığı ön yargılar yatmaktadır. Diğer bir ifadeyle, Doğu (Orient) birçok hayal ürünü ve çoğunlukla mesnetsiz mit, efsane, söylem, betimleme ve tanımlamalara maruz kalırken, Batı (Occident) ise oldukça saf, sessiz ve çoğunlukla imgesiz ve tanımsız bırakılmıştır. Yani, Doğu tüm çağrışımlarıyla ya da kendine atfedilen çoğunlukla temelsiz ve tutarsız değer yargılarıyla, özellikle 19. yüzyılda büyük bir ilgi ve ivme kazanan Şarkiyatçılık (Orientalism), çalışma alanı ve söylemi aracılığıyla, hızla ve etkin bir biçimde ötekileştirilmeye mahkûm edilirken Batı “masumiyetini” ve “üstün” değer yargılarını muhafaza etmiştir. Çünkü akademik ya da bilimsel hatta imgesel anlamda dahi Doğu, orient, oryantal, oryantalist gibi kendisiyle ilgili birtakım kavramlar ışığında irdelendiğinde veya anket ve kamuoyu yoklamalarına tabi tutulduğunda hakkında birçok olumsuz ve mesnetsiz şeylere muhatap olurken Batı kavramı ile ilintili oksidant, oksidantal ve oksidantalist gibi kavramlar söz konusu olduğunda, benzer şeylerin yaşanmadığı görülmektedir.<sup>1</sup>

Bu mütevazı çalışmada yoğunluk, daha önceleri birçok araştırmacı, yazar

\* Atatürk Üniversitesi İngiliz Kültürü ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Öğretim Üyesi.

Batı, zamanlar üstü bir geçerliği olan “hâkim olma” ve “yönetme” ideolojisi için gerekli olan yasal zemin ve koşulları oluşturacak tanıma ve tanımlama sürecini böylece başlatmış olur.

ve sosyal bilimcinin sıkça ele aldığı klasik bir oryantalist araştırma tarzı dışına çıkılarak daha güncel ve herkesçe anımsanabilecek farklı bir Doğu-Batı irdelemesi üzerine olacaktır. Bunu yaparken, ne diyalektik bir yöntem ne de “bilgi-iktidar” kuramı merkezli akademik bir çözümlemede bulunacağız. Aksine güncel bir takım siyasi, kültürel ve ekonomik olaylardan hareketle 21. yüzyılda Doğu-Batı ikileminin geldiği noktayı hatırlatmaya çalışacağız. Fakat yine de mevcut durumu anlamak için geçmişin de kısaca anımsanması gerektiğini dikkate alarak kısa bir kronoloji sunmada yarar görülmektedir.

Münferit istisnalara rağmen, Batı’nın Doğu ile sistematik olarak siyasi, ekonomik ve kültürel

anlamda ilk karşılaşması Haçlı Seferlerine kadar uzanmaktadır. Gerçek anlamda tamamen öyle olmasa da din merkezli bu savaşlarda Batı, Orta Çağ karanlığının skolastik düşünce yapısının etkisinde engizisyon mantığı ile hareket ederken, Doğu’nun her anlamda yaşadığı ve yaşattığı Rönesans ve aydınlanmayı ve bununla birlikte oluşan medeniyeti çoğu zaman açığa vurmasa da büyük bir kıskançlık güdüsüyle yok etmeye çalıştığı girişimler sonucu ilk iletişim ve etkileşim sağlanmıştır. Bununla birlikte Doğu’nun sahip olduğu tüm güzellikler ve değerler Batı tarafından tanımlamaya ve betimlemeye tabi tutulmaya başlamıştır. Bunun en tipik yansıması Dante’nin İlahi Komedyası’nda açıkça görülmektedir. Çünkü Batı, zamanlar üstü bir geçerliği olan “hâkim olma” ve “yönetme” ideolojisi için gerekli olan yasal zemin ve koşulları oluşturacak tanıma ve tanımlama sürecini böylece başlatmış olur. Bu da ideolojik bir söylem olarak M.S. I. yüzyıla kadar uzanmaktadır. Ünlü Romalı tarihçi Quintus Curtius Rufus’a göre bu yüzyılda Büyük İskender, İssos Savaşı’na başlamadan önce askerlerini cesaretlendirmek ve coşturmak amacıyla onlara yönelik yaptığı konuşmada kazanacakları zaferle birlikte Doğu’nun ganimetlerine kavuşacaklarını müjdelere.<sup>2</sup>

Öte yandan, tarihsel süreçte özellikle Latin dilinde yazılmış ortak eserlerden de esinlenerek Batı’nın öteki olarak gördüğü Doğu insanına, kültürüne ve toplumuna yaklaşımı, özde Batılı ve Hristiyan olarak kendisini uygar ve üstün, ancak öteki kimlik ve kültür olarak gördüğü İslam ve Türklüğe mensup insanları ise ilkel, vahşi, korkutucu ve anlaşılmasız olduğu inancına dayanmaktadır. Siyasal ve kültürel anlamda emperyalist ve sömürgeci bir anlayışın yansıması olan bu ideoloji, tarihçi Kiernan tarafından kısaca şöyle ifade edilmektedir: “Ordularının, Avrupa’nın dışındaki karanlığın barbarlığına karşı koyan medeniyeti temsil ettikleri gerçeği, tüm Avrupalıların köklü bir inancıydı.”<sup>3</sup> Bu inanç ve ideolojiden hareketle, Batılılar,

aslında siyasal tahakküm, toprak işgali, ekonomik ve kültürel sömürü olgularını içeren emperyalist tutumu, Doğulu ırk ve toplulukları uygarlaştırma söylemi olarak öne çıkararak savunmuşlardır. Bu durumu onaylayan tarihi bir olay da İngiltere Kralı I. James'in Virginia Kampanyasına verdiği kolonizasyon beratıdır. 10 Nisan 1606 tarihli bu beratta kral, sömürgeleştirmenin bir amacının da, "Tanrı hakkında doğru bilgiden ve ibadetten yoksun olarak karanlık ve zavallı bir biçimde cehalet içinde yaşayan insanlara Hristiyan dinini yaymak ve bu ülkelerde yaşamakta olan kâfirlere ve vahşilere zamanla insanca terbiyeyi kazandırmak"<sup>4</sup> olduğunu belirtir. Geçmişten günümüze irdelendiğinde, temel ilke, ideal veya ideolojide belirgin bir değişiklik görülmemesine rağmen, bu tanıma ve tanımlama süreci çağın gereksinimlerine, zaman, zemin ve koşullara göre farklılıklar gösterdiği gözlemlenebilmektedir.

Doğu ile ilgili zalim, barbar, kan emici, acımasız gibi çoğunlukla olumsuz imgeler taşıyan Batı kaynaklı yapıtlara bakıldığında esin kaynağı olarak karşımıza başta eski oyunlar, gezi yazıları ve farklı görevlerle bölgede bulunmuş insanların günlükleri çıkmaktadır. Günümüze kadar süregelen bu imgeler klişe özelliği taşımaktadır. Örneğin, Türkiye'de yöresel etnik çatışmalara gönderme yapılarak vurgulanan kaba kuvvet, vahşet veya soykırım ta Haçlı Seferlerinin vurgulandığı Rönesans dönemi yapıtlarına göndermeler yapılarak anlatılır. Bu yapıtlardaki vahşet ve soykırımla ilgili olumsuz imgeler okuyucuda daha etkin bir izlenim bırakması amacıyla genelde azınlık karakterler aracılığıyla birinci elden sunulmakta ve böylece belgesel bir anlatım özelliği kazandırılmaktadır.

Doğu ile ilintili dikkatleri çeken diğer klişe bir betimleme de egzotik ve erotik çağrışımlı ifadelerdir ve bunlar da genellikle kökeni saray, harem, hadım, cariye gibi tarihsel çağrışımlı söylemlere dayanan birtakım imgelerde öne çıkmaktadır. Bu imgelere zaman zaman biraz daha fantazi katılarak egzotizmin sınırları erotizme kaydırılmaktadır. Yapıtların çoğunda bu tür imgeler genellikle tarihsel karakterler aracılığıyla sunulmaktadır. Hatta içindeki sadistik unsurlar taşıyan erotizmin veya egzotizmin sınırları daha da zorlanarak, Doğu'da (Türklerde) eşcinselliğin

özellikle Latin dilinde yazılmış ortak eserlerden de esinlenerek Batı'nın öteki olarak gördüğü Doğu insanına, kültürüne ve toplumuna yaklaşımı, özde Batılı ve Hristiyan olarak kendisini uygar ve üstün, ancak öteki kimlik ve kültür olarak gördüğü İslam ve Türklüğe mensup insanları ise ilkel, vahşi, korkutucu ve anlaşılmasız olduğu inancına dayanmaktadır.

bu filmlere bakıldığında, soykırım, işkence, esrar ve eroin trafiği, tarihî eser kaçakçılığı, erotik ve egzotik çağrışımlar ve içerisinde sadistik unsurlar içeren eşcinsellik hatta sadomizasyon gibi Türkiye ve Türklerle ilgili birtakım olumsuz imgeler ve yansımalar göze çarpmaktadır.

veya sadomizasyonun epeyce yaygın olduğu dahi vurgulanmaktadır.

Diğer önemli bir betimleme ise, özellikle günümüzde çok geçerli olan ilk izlenim bağlamıdır ve bu da genellikle turistik bakış açısının hâkim olduğu imgelerde öne çıkmaktadır. Örneğin, Şark Ekspresi ile yapılan gezi ve ondan edinilen izlenim gibi yüzeysel vurguların yanı sıra, gezilen bölgeler ve insanları, tarihsel ve kültürel özellikleriyle betimlenmektedir. En çok konu olan mekânların başında çeşitli tarihsel çağrışımlarıyla İstanbul gelmektedir. Batı Roma'nın beşinci yüzyılda yıkılması ve Doğu Roma'nın siyasi, askerî ve kültürel olarak ayrı bir kimlik ortaya koyması sonucu, İstanbul da Doğu'nun bir diğer coğrafi simgesi olmuştur. Nitekim özellikle Hristiyan Batı'nın düşlediği ve özlemine duyduğu yalnızca kutsal topraklar ve Kudüs değil, İstanbul'u da kapsamaktaydı. Bu durum özellikle dördüncü Haçlı Seferi sonucu iyice belirginlik kazanmış ve İstanbul artık Batı'nın vazgeçilmezi hâlini almıştı. Çünkü bu sefer, Haçlılar için Doğu'nun ihtişamını, gizemini ve zenginliğini simgeleyen İstanbul'u yakından

görme ve yağmalama fırsatını doğurmuştur. Bu sefere bizzat katılarak tarihini yazan Fransız soylu Villehardouin şöyle der: "İstanbul'u daha önce hiç görmemiş olanların hepsi, tüm dünyada bu kadar güzel bir yerin bulunabileceğini hiç hayal etmemişlerdi ve şehri çok dikkatle uzun uzun seyrettiler."<sup>5</sup> Aslında seyrederken vurgulamak istedikleri şey, İstanbul'un Türklere bırakılmayacak kadar güzel bir şehir olmasıdır.

Mevcut yapı, görünüm ve özelliklerinden çok geçmişteki işlevi sıklıkla vurgulanan bu şehir genelde güzel, güzel olduğu kadar gizemli bir yerdir. Yarattığı bu gizemin en önemli nedenleri arasında, Osmanlı başkenti olması, sarayı, haremi, hamamları ve cariyeleri bulunması, halka açık toplu idamların yapıldığı Sultanahmet'i ve saraydaki gizli infazların yapıldığı Sarayburnu'na sahip olması gelmektedir. Türkiye'de vurgulanan diğer mekânlar ise yoğunlukla sınır kentler içeren doğu ve güneydoğudur. Buralarla ilgili gündemdeki en önemli imgeler, çeşitli medeniyetlerden kalma tarihsel ve kültürel varlığın yanı sıra, etnik çeşitlilik, kültürel ve yaşamsal farklılıklarla ilgilidir. Örneğin, bu yörelerde dinsel söylemlere dayalı olarak kadının sömürülmesi, zor koşullarda yaşam savaşı verilmesi ve etnik sorunların bulunması sıklıkla yansıtılmaktadır.

Bugüne kadar özellikle tarihsel yapıtlardan, bilgi ve belgelerden esinlenerek üretilen betimlemelerden hareketle yaratılan olumsuz imgelerin, 20. yüzyılın özellikle son çeyreğinde etkinliğini hissettiren medyanın farklı alanlarında da karşılık bulmaktadır. Bu bağlamda, öncelikle, özellikle başta sinema ve televizyon olmak üzere görsel medyanın “imaj yaratma” da ne denli önemli ve etkin olduğu dikkate alınacak olunursa *Gece Yarısı Ekspresi*, *Paskali Adası*, *Arabistanlı Lawrence*, *Mediterranio*, *Harem* ve *Teröre Geçit* gibi Türkiye içerikli birçok filmin olumsuz imgeler yaratmada önemli bir işlevi yerine getirdikleri açıkça görülmektedir. Çoğunluğunun bu yüzyılda yazılan çeşitli yapıt ve güncelere dayalı bu filmlere bakıldığında, soykırım, işkence, esrar ve eroin trafiği, tarihî eser kaçakçılığı, erotik ve egzotik çağrışımlar

ve içerisinde sadistik unsurlar içeren eşcinsellik hatta sandomizasyon gibi Türkiye ve Türklerle ilgili birtakım olumsuz imgeler ve yansıtımlar göze çarpmaktadır.<sup>6</sup> Bu imgelerin birtakım görsel sinema efektleri kullanılarak ne denli etkili ve kamuoyu oluşturucu olduğu açıktır. Dahası bu tarz filmlerin gösterime girmesinden sonra, senaryolara esin kaynağı olan yapıtlarda satış rekorları kırılmaktadır.

Bu bağlamda, yoğun medya ve özellikle sinema desteğini de arkasına alarak günümüz Türkiye’inde kamuoyunu sıkça meşgul eden ve etkin gündem oluşturan siyasal sorunların başında sözde Ermeni sorunu gelmektedir. Türk kamuoyunun sürpriz sayılabilecek hemen hemen birçok kesimince desteklenmeye çalışılan hatta yarattığı psikolojik baskı ile mevcut siyasi erki “Ermeni Açılımı”na zorlayan gerçeğin temelinde işte yaratılan bu taraflı ve önyargılı betimleme ve imgelerin etkisi yatmaktadır. Etkinin yarattığı hava öylesine amacına ulaşmıştır ki, konuyla ilgili tarihî ve sosyolojik gerçek veri ve belgeler dahi yok sayılarak, sanki doğu ve güneydoğuda yaşanan Ermeni mezalimi hayalî bir kurgudan ibaretti düşüncesi hâkim kılınmaya çalışıldı. Bu durum bana konuyla ilgili seyrettiğim bir film sonrası tanık olduğum acı bir gerçeği hatırlatmaktadır. “Muhafazakâr” gazete ve televizyon kanallarının baş tacı ettiği Ermeni asıllı bir gazetecinin senaryosunu hazırladığı *Salkım Hanım*’ın Taneleri filmi izledikten sonra salon çıkışı gençlerin filmle ilgili yorumlarına ister istemez biraz kulak misafiri oldum. Film seyreden ve çoğunluğu üniversite öğrencisi olan bu gençlerden bazılarının “bizde şu zavallı Ermenilere az yapmamışız yani” yorumlarına tanık oldum. Aslında bu şu anlama gelmekteydi, Ermeni mezalimine uğramış Anadolu’nun her yerinde her yıl düzenlenen anma törenlerinin, konferansların ve atılan nutukların yapamadığının aksini ne yazık

Yani imparatorluk geleneğinden vazgeçip ulus devlet modelleriyle yeniden güçlü bir yapıya bürünen Avrupa ya da Batı, Doğu ile ilgili plan, proje hatta hayallerinden uzaklaşmamışlardır.

ki bir film yapmıştı. Yine benzer biçimde ülkemizde bugün yaşanan etnik kökenli terörizmin dış dünyada destek bulmasında ya da oldukça masum bir direniş hareketi olarak sunulmasında yaratılan bu imgesel betimlemelerin ve tanımlamaların payı göz ardı edilemez.

İlkel topluluklardan feodal yapılara ve krallıklara ve oradan imparatorluklara uzanan sosyolojik süreçte Batı, kısaca sunmaya çalıştığımız biçimde Doğu'yu tanımlamaya veya betimlemeye çalışırken hâkim olma ya da hükmetme ve yönetme düşüncesinden asla vazgeçmemiştir. İmparatorlukların zamanla güç kaybına uğrayarak özellikle her iki dünya savaşları sonrası dönemlerde sömürgelerini kaybetmek suretiyle çözülmeye ya da dönüşmeye başlamalarına rağmen, bu küresel ideallerini kaybetmemişlerdir. Yani imparatorluk geleneğinden vazgeçip ulus devlet modelleriyle yeniden güçlü bir yapıya bürünen Avrupa ya da Batı, Doğu ile ilgili plan, proje hatta hayallerinden uzaklaşmamışlardır. Bu anlamda değişen yalnızca varlıklarının sosyolojik karşılıkları ve hâkim olma düşüncelerinin ifade biçimleridir. Bu durumu somutlaştırmak gerekirse, geçen yüzyıllarda özellikle İngilizlerin isim babalığını yaptığı "büyük oyun" (*Great Game*) ya da "böl ve yönet" (*Divide and Rule*) olarak tezahür eden plan ve projeler bugün "özgürleştirmek", "demokratikleştirmek" merkezlidir. Çünkü Doğu, her anlamda dün Roma ve Bizans, Germen, Fransız ve Britanya İmparatorlukları ve Papalık için ne ifade ediyorduysa bugün de AB ülkeleri ve ABD için benzer şeyleri ifade etmektedir. Bunun en kısa ve somut yansıması, Bush dönemi başkan yardımcısı D. Cheney'nin "Petrol neredeyse oraya gitmelisin." ifadesinde görülmektedir.

Görüntü, biçim ya da ifade değişse de öz ve içeriğin değişmediği bu süreçte gelinen nokta itibarıyla, küçültülmeye, yok edilmeye veya ötekileştirilerek dönüşüme uğratılmaya çalışılan Doğu'nun bu doğrultuda yeniden betimlenmesi gerekmektedir. Çünkü tanı koymadan tedavi işe yaramaz ya da iyi sonuç vermez, dolayısıyla bugüne kadar Oryantalistlerin yaptığı da bir tür tanı koymaktır. Bu da klasik inanç sisteminden gelenek ve göreneğe, yaşam tarzından tarihsel ve kültürel zenginliklere uzanan geniş bir etki alanını kapsar. Son yıllarda genel anlamda Doğu coğrafyasında yürütülmeye çalışılan Büyük Ortadoğu Projesi'nin masum bir "bahar harekâtı" olarak tanımlanması bu durumun ironik bir resmidir. İçinde bu kadar acı, keder, kan, gözyaşı, terör ve ölüm barındıran bir özgürleştirme harekâtı ya da demokratikleştirme pek tabi ki oldukça ironiktir. Bu süreçte kendileri tarafından yaratılan Frankenstein diktatörlerden yine kendilerinin uydurdukları kurtarma girişimleri<sup>7</sup>, ilgili coğrafyanın hâkim inanç sistemi olan İslam'ı, zaman zaman terör ve fundamentalizm zaman zaman ise ılımlı gibi sıfatlarda nitelendirip ötekileştirmeye çalışmaları ve bunu da bir mezhep ayrılığına dönüştürmeleri gelinen çok ilginç bir noktadır.

Öte yandan, Dante'nin ondördüncü yüzyılın başlarında kaleme aldığı ve Batı aydınlanmasının ilham yapıtlarından biri kabul edilen İlahi Komedyasında İslam

Peygamberine yönelik olumsuz yakıştırma ve betimlemeler ile, son zamanlarda özellikle Hollanda, Belçika ve en son ABD’de ortaya çıkan ve İslam dünyasında büyük bir infiale yol açan mesnetsiz ifadeler, iddialar, karikatürler ve yapılan filmler arasında imgesel hedef açısından pek bir fark görülmemektedir. Bu imgesel paralelliğin temelindeki söylemin de zamanlar üstü bir proje olduğu açıkça görülmektedir. Bu da, Ortadoğu’da Haçlı Seferleri adı altında tescillenerek günümüze kadar süregelen bir gizli Batı agendası ya da ideolojisi özelliği taşımaktadır.<sup>8</sup> Örneğin, Irak’ın işgaliyle ortaya çıkan ABD’nin ve Başkan Bush’un gerek ülke kamuoyunda ve gerekse uluslararası platformlarda tartışmalı durumunun izahı bazı resmî yetkililer tarafından yapılmaya çalışılırken, özellikle Başkanın ABD’li seçmenler tarafından değil Tanrı tarafından seçildiği söylenmektedir.<sup>9</sup> Bu durumdan daha vahim olan şey, İslam’ın temel değerleriyle ilgili olumsuz yakıştırmaların yoğunlukla yaşandığı Hollanda’da dönemin başbakanı Rasmussen’in yaşananları bir ifade özgürlüğü olarak algılaması ve savunması ve buna mukabil NATO Genel Sekreterliğine atanmasına Türk yetkililerin herhangi bir itirazının olmamasıdır.

Bu genel resim içerisinde Türkiye ve Türk milleti de yeni bir tanımlama ve betimleme sürecine tabi tutulmaktadır. Bir yandan çok uluslu ve inançlı bir imparatorluk yapısının küllerinden yeniden dirilişi gerçekleştirerek milletleşme sürecini büyük bedeller karşılığında tamamlamış bu büyük kitleyi tekrar bir zaman makinesine bağlayarak geçmişe göndermek suretiyle çokça etnik ve inanç birimlerine bölmek ve bunu bir de “çok kültürlülük”, “çok dillilik” ya da “küreselleşme” gibi postmodern kavramlarla süsleyerek sunmaya çalışmak bunun çok açık bir göstergesidir. Öte yandan yapıyı zayıflatmak amacıyla Türk milletini bir arada tutan tarih bilincini de zaafa uğratmak hatta yok etmek için geçmişte yaşanmış bir takım tarihsel olayları çarpıtarak yeniden gündeme taşımak ise ayrı bir tanımlama biçimidir. Bunu yapmanın en etkin yolu da toplu iletişim araçları ve medyadır. Kısaca tek ses ve söylemin yankıları gibi aynı şeyin diziler, belgeseller, tartışma programları vs. ile gerçekleştirildiğine tanık olmaktadır.

Sonuç olarak, Batı, dönemler üstü tanımlayan ve betimleyen işleviyle (rolüyle), kimi zaman uygarlaştırma ve geliştirme, kimi zaman ise özgürleştirme ya da demokratikleştirme söylemleriyle sömürmeyi, kontrol etmeyi veya yönetmeyi düşlediği, planladığı ve asırlardır uyguladığı bir Doğu tasarlarken, yaşadığı siyasi, askerî, kültürel ve ekonomik iniş çıkışlara aldırmandan bu ideolojiyi bir “ilahi” söylem ve misyon hâline getirerek kuşaktan kuşağa aktarmayı başarmıştır. Dolayısıyla bugünkü jeopolitikte de oyun kuran, söylem oluşturan ve çoğunlukla da eyleme dönüştüren aktif bir rol üstlenmiştir. Bilim ve teknolojinin hızlı gelişimine paralel olarak bu rol evrensel bir gerçek haline dönüştürülmüştür. Yani Batı hegemonyası kültürden sanata, bilimden teknolojiye, ekonomiden siyasete tüm enstrümanlarıyla etkinliğini ilan etmiş ve bu denli geniş alan hâkimiyetini “küresel” bir kavramla taçlandırarak, doğal, masum ve kaçınılmaz bir durum olarak algılanmasını sağlamıştır.

Batı, dönemler üstü tanımlayan ve betimleyen işleviyle (rolüyle), kimi zaman uygarlaştırma ve geliştirme, kimi zaman ise özgürleştirme ya da demokratikleştirme söylemleriyle sövmeyi, kontrol etmeyi veya yönetmeyi düşlediği, planladığı ve asırlardır uyguladığı bir Doğu tasarlarken, yaşadığı siyasi, askerî, kültürel ve ekonomik iniş çıkışlara aldırmadan bu ideolojiyi bir “ilahi” söylem ve misyon hâline getirerek kuşaktan kuşağa aktarmayı başarmıştır.

Yönetenin ya da hükmedenin kurguladığı böyle bir yapı içerisinde tanımlanan veya hükmedilen konumundaki Doğu ise, yoğun bir aşağılık kompleksiyle zihni dumura uğramış olarak tarihten aldığı gücü ve değerleri unutmuş, büyük bedeller sonucu elde ettiği varlığını ve yönetme iradesini yok sayarak yaşadığı coğrafyada ev sahibi, söz sahibi olmaktan çok misafir veya kiracı rolünü üstlenmiştir. Bu genel resim içerisinde özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısında geçirdiği süreç dikkate alınacak olursa, Türkiye'nin algılama biçiminin de pek farklı olduğu söylenemez. Çünkü, Batı dünyasında kavimler göçüne neden olarak saldırdığı korku ile “Tanrı'nın Kırbağı” olarak nitelenen Hun İmparatoru Atilla'dan Anadolu'yu Türk yurdu kılan Sultan Alparslan'a, yüzyıllarca Batı'nın kutsal belde saydığı İstanbul'u fetheden Fatih'ten yok olduğu sanılan coğrafyada yeniden dirilişi gerçekleştiren Mustafa Kemal'e kadarki süreçte bırakılan yüce miras yok sayılarak, onun yerine Batı'nın öngördüğü bir takım roller üstlenmek kaydıyla taşeron bir yapı hâkim kılınmaya çalışılmıştır. Bu sürecin son yıllarda büyük bir ivme kazanarak daha da hızlandırıldığına tanık olmaktadır. Özellikle yakın tarih merceği altına alınarak yapay irdelemelere ve sorgulamalara tabi tutulmakta ve geçmişten devredilen bu tarihi değerler ve şahsiyetler yoğun bir bilgi kirliliği altında itibarsızlaştırılmaya muhatap olmaktadır.

Diğer bir ifadeyle, Batı'da Rönesans sonrası başlayan uluslaşma süreci ve akabinde kurulan ulus-devletlerin, ekonomik kalkınma modelleri ve siyasal söylemleri ne olursa olsun, değişim veya dönüşümü hayal dahi edilmezken, henüz birinci asrını dahi tamamlamamış olan genç Türk Cumhuriyeti'nin yapısı ve bekası sorgulanmaktadır. Kökü mazide olmayan bir atiden söz edilemeyeceği gerçeğinden hareketle, Türkiye'yi ve Türk milletini tarihinden, geçmişinden ve varlığının teminatı olan şehidinden uzaklaştırma senaryoları etkin kılınmaya özen



gösterilmektedir. Öte yandan, ABD Anayasası'na göre bayrağa, İngiliz Anayasası'na göre ise kraliçeye ant içmenin hiçbir sakıncası olmaz iken, yeniden düzenlenmeye çalışılan Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'ndan bağımsızlığın, birliğin, dirliğin ve cumhuriyetin kurucu iradesi olan Türklük tüm çağrışımlarıyla tartışmaya açılmıştır. Bununla da kalınmamış tarih sorgulanmaya, tarihî şahsiyetler itibarsızlaştırılırken hainlere ve bozgunculara iade-i itibar sağlanmaya ve tüm bunları kabul edilebilir kılmak amacıyla yeni bir inanç sistemi oluşturulmaya uğraşmaktadır. Böylece millî olmaktan uzak daha rahat tanımlanabilir, yönlendirilebilir ve hükmedilebilir kozmopolit, çok kültürlü, çok dilli ve çok inanç sistemli bir topluluk kaçınılmaz hâle gelmektedir. Bu da bize yaklaşık bir asır önce Ortadoğu merkezli İngiliz senaryosu olan "büyük oyun" filmini ve baş aktörleri Lawrence ve Gertrude Bell'i hatırlatmaktadır. Çünkü söylem olarak bir özgürleştirme projesi olan fakat özünde küçültürek yönetme kastedilen "böl ve yönet" projesi gereği biri dönemin "özgür" Arabistan'ın diğeri ise "özgür" Irak'ın ulusal kahramanları ilan edilmişti. Tıpkı bir süre avı gibi dün de ötekileştirilmiş ve himmete muhtaç Asya ve Afrika hedef güzergâh

idi bugün de maalesef aynı güzergâh takip edilmekte ve özgürleştirme kervanına yeterince özgürleşememiş olan Irak başta olmak üzere Mısır, Tunus, Yemen, Libya, Suriye, Mali ve sırasını bekleyen daha niceleri katılmış ve katılacaktır.

Yaşananlardan ders alınsaydı aynı şeyler tekerrür etmezdi, çünkü ders almada oldukça yavaş davranılmakta ve bugün de genelde bölge insanının ve özelde Türk milletinin özgüveni zayıflatılmış ve ne olacaksa olsun nemelazımcılığı noktasına getirilmiştir. Fakat her millet ve kültürün temel özellikleri, hasletleri ve öğretileri olduğu gibi bu necip milletin de bir takım refleksleri vardır ve bu da yok olduğu sanıldığı dönemlerde yeniden var olmayı başarma kabiliyetidir. Yeter ki muhtaç olduğu güç ve kudretin dışarıda değil, damarlarındaki asil kanda olduğunu hatırlayabilsin.

(Endnotes)

- 1 Şarkiyatçığın anlatıldığı ders ya da seminerlerimizde öğrencilerden söz konusu kavramlarla ilgili toplumun farklı kesimlerine sorular yöneltilmesi veya anketler uygulanması istenmektedir. Yapılan anketler sonucu elde edilen veriler genellikle doğu ile ilintili olanlar

Yaşananlardan ders alınsaydı aynı şeyler tekerrür etmezdi, çünkü ders almada oldukça yavaş davranılmakta ve bugün de genelde bölge insanının ve özelde Türk milletinin özgüveni zayıflatılmış ve ne olacaksa olsun nemelazımcılığı noktasına getirilmiştir.

üzerine yoğunlaşmakta ve bunlar da içerik olarak çoğunlukla batı tarafından üretilen olumsuz ve yanlış imgeler ve çağrışımlar barındırmaktadır. Öte yandan, Batı, yani Oksidant bağlamı kavramlarla ilgili entelektüel gruplardan dahi olumlu ya da olumsuz her hangi bir yoruma rastlanmamaktadır.

- 2 Quintus Curtius Rufus, *History of Alexander*, çev. John Yardley, (London: Penguin, 1984).
- 3 V. G. Kiernan, *Colonial Armies and Empires 1815-1960*, Rev. Ed. 1982 (Montreal: McGill-Queen's University Press), s. 146.
- 4 The First Charter of Virginia, April 10, 1606.
- 5 Geoffrey of Villehardouin, "The Conquest of Constantinople", *Joinville and Villehardouin, Chronicles* 29-160.
- 6 Daha kapsamlı bilgi için bak. Kamil Aydın; *Images of Turkey in Western Literature* (London: Eothen Press, 1999).
- 7 Saddam'ı nihayet 2003 yılında yakalamadan evvel, Amerikalılar onu 1959'da Iraklı komünistlere yakınlığı ile bilinen ilerici, monarşi karşıtı General Kassem'e suikast düzenlemek amacıyla bir ekibe katıldığında "yakalamıştı". 1963 ile 1968 yılları arasında, Saddam, Birleşik Devletler'in maddi destek sağladığı, Baas'ın yürüttüğü ve parti yanlılarının komünistleri öldürdüğü, kısmen CIA tarafından sağlanan bilgilere dayanan tüm darbe girişimlerinde yer almıştır. 1968 yılında, Baas partisinin 2003 yılına kadarki hakimiyetin devam etmesini sağlayan darbe girişimlerinin en sonuncusunun ardından, Saddam iç güvenlik görevini üstlendi ve diktatörlüğün kurumsal çerçevesini oluşturdu; Suriye, Mısır hatta Ürdün'ün aksine, Baas yönetimindeki Irak İsrail'e hiç savaşmamasına rağmen Birleşik Devletler ile Baas partisi yanlıları arasındaki anlaşmazlık tek İsrail sorunuymdu. Bunun dışında, 1980 yılında, iki ülkeden milyonlarca insanın canına mal olan ve Birleşik Devletler-Birleşik Krallık ittifakının Saddam'ı uydu fotoğrafları, askeri teçhizat, kimyasal silah üretme (ve İran'a karşı kullanma) kapasitesi ve silah temin ederek desteklediği vahşet dolu savaşta Saddam, İran işgalinde telkinlerine kulak verdiği Birleşik Devletler'in yakın bir müttefiki olarak kalmıştır. Saddam Kuveyt'i işgal edip Suudi Arabistan'ı da tehdit ettiğinde-ki bunlar Birleşik Devletler'in İsrail dışında sempati duyduğu monarşilerdir-ABD Saddam'a sırt çevirmiştir. Mary Shelley, Saddam ile Birleşik Devletler arasındaki aşk-nefret ilişkisi üzerine bir hikaye yazacak olsaydı, bu hikayeye muhtemelen "Frankenştayn ve Canavar" adının verirdi. Bak. Aijaz Ahmad; *Irak, Afganistan ve Çağımızın Emperyalizmi*, çev. Kubilay Gecikli ve İsmail Avcu (İstanbul: Otonom Yayıncılık, 2011), s. 19.
- 8 20 Eylül 2001'de, Birleşik Devletler Başkanı George w. Bush ABD Kongresi'nin birleşik oturumunda yaptığı konuşmada, şu an "küresel çapta terörizme karşı savaş" diye adlandırılan, alanen ve gizli bir şekilde düzinelerce ülkeyle savaşılacağını söylediği, geniş çaplı bir politikayı duyurdu. Üstelik savaş daimi olacaktı; kendi ürpertici söylemiyle, "hiç bitmeyen bir görev" olacaktı (Ahmad, s. 8)...Bush ilk günlerden itibaren "terörizme karşı savaş" olarak adlandırdığı kavramı, sözcüğün tarihsel anlamına bakmaksızın, bir "haçlı seferi" olarak nitelendirdi. Ancak Müslüman dünyasında geniş bir düşünce yelpazesinde dile getirilen kızgınlık dolu ifadeler, Bush'u bu tutumundan vazgeçirdi ve ona bu savaşın İslam'a karşı olmadığını, yalnızca belli Müslümanlara karşı olduğunu söyledi. Pentagon, Bush'tan geri kalmayarak, planladığı operasyona yalnızca İncil'de değil aynı zamanda Hristiyan köktencilüğünün terminolojisinde de yer

alan "Mutlak Adalet" adını verdi (Ahmad, s. 70).

- 9 General Jerry Boykin'ın, Donald Rumsfeld'in Saddam Hüseyin, Usame Bin Ladin ve Ömer Molla'yı yakalamak amacıyla hazırladığı "Çok Önemli Hedef Planı" için istihbarat bilgilerinin kolaylaştırılmasından ve istihbarattan sorumlu savunma bakanlığı müsteşar yardımcısı olarak yaptığı konuşmadan alınmıştır.

#### KAYNAKÇA

AHMAD, Aijaz, (2011), *Irak, Afganistan ve Çağımızın Emperyalizmi*, çev. Kubilay gecikli, ve İsmail avcu, İstanbul: Otonom yayıncılık.

AYDIN, Kamil, (1999), *Images of Turkey in Western Literature*, London: Eothen Press.

*The First Charter of Virginia*, April 10, 1606.

Goffrey of Villehardouin, "The Conquest of Constantnople", *Joinville and Villehardouin, Chronicles* 29-160.

KİEMAN, V. G. *Colonial Armies and Empires 1815-1960*, rev. Ed. 1982, Montreal: McGill Queen's University Press.

RuUFUS, Quintus Curtius (1984), *History of Alexander*, çev. John Yardley, London: Penguin.